

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Прагнення України увійти в європейський освітній простір та стрімкий процес реформування у сфері освіти і науки в умовах глобалізації створює ряд зовнішніх і внутрішніх загроз економічній безпеці установ вищої освіти. Отже, актуальним є розробка механізму підвищення рівня економічної безпеки закладів сфери вищої освіти в нових умовах функціонування, а також розробка рекомендацій щодо впровадження такого механізму.

Безпека як властивість будь якої системи передбачає її здатність відтворюватися та адекватно і своєчасно реагувати на зовнішні і внутрішні шоки з метою свого самозбереження та розвитку. Економічна безпека освіти може бути визначена, з одного боку, як сукупність економічних відносин, що надають змогу протистояти загрозам порушення рівноваги, стійкості та розвитку цієї динамічної системи, а з іншого – як процес, спрямований на створення умов для безперервного пристосування господарської діяльності, фінансово-економічного механізму закладів освіти до мінливих умов досягнення поставлених цілей загроз [5, с. 249].

Економічна безпека вищого навчального закладу виявляється в його здатності своєчасно та адекватно реагувати на загрози й порушення стабільності та рівноваги системи освіти, а також протиставляти цим загрозам швидку й ефективну протидію. При цьому особливого значення набуває виявлення потенційних загроз економічній безпеці вищого навчального закладу, пов'язаних як зі змінами у зовнішньому середовищі зов, так і з динамікою розвитку самого навчального закладу. В умовах економічної і фінансової глобалізації вищий навчальний заклад слід розглядати не як статичний господарюючий суб'єкт, а як заклад, що динамічно розвивається в умовах мінливого зовнішнього середовища.

Виходячи з цього, слід зазначити, що під визначенням економічної безпеки вищого навчального закладу слід розуміти функціонування такого закладу в рамках чинного законодавства, що забезпечує його незалежність, цілісність і сталий розвиток як соціально-економічної системи, а також його захищеність від впливу зовнішніх і внутрішніх загроз. Удосконалення та підвищення якості вищої освіти в Україні потребує належного фінансування вищих навчальних закладів. Обмежені обсяги та подекуди неефективне використання наявних фінансових ресурсів вимагає розроблення нових

підходів щодо визначення стратегічних напрямків удосконалення фінансування вищої освіти.

Аналіз бюджетного фінансування освіти в Україні за 2010-2019 рр. свідчить про те, що упродовж 2014-2016 рр. спостерігалася тенденція до скорочення частки видатків Зведеного бюджету України на освіту відносно обсягу ВВП з 6,3% у 2014 р. до 5,4% у 2016 р.). Таке падіння зумовлене військовою агресією Росії, протистояння якій вимагало додаткових ресурсів, у тому числі фінансових. Починаючи з 2017 року, цю тенденцію було переломлено: зокрема у 2017 році номінальні видатки зросли на 37,3% порівняно з попереднім роком, у 2018 році вони зросли на 18,1% порівняно з 2017 роком й склали 5,9% ВВП. На 2019 р. заплановано бюджетні видатки в обсязі 233 521 млн. грн, що у відносному вираженні складе 6,6 % ВВП. Витрати на освіту відносно ВВП у зарубіжних країнах, ВНЗ яких фінансуються державним коштом, у 2016 році склали, наприклад: у Норвегії – 7,55%, Німеччині – 4,81%, Франції – 5,46%, Швеції – 7,55%. Витрати на освіту у % до ВВП у зарубіжних країнах, ВНЗ яких фінансуються за рахунок недержавних коштів, у 2016 році склали, наприклад: у Австралії – 5,32%, Південній Кореї – 5,25%, США – 4,99%, Японії – 3,47%. Витрати на освіту у відсотках до ВВП у зарубіжних країнах, зов яких фінансуються за рахунок змішаного фінансування, у 2016 році склали, наприклад: у Великій Британії – 5,54%, Іспанії – 4,28%, Італії – 4,08%, Канаді – 5,27%. [6]. Однак, випередження розвинених країни за цим показником ще не є свідченням відповідної якості.

З позицій економічної безпеки висока конкурентоспроможність навчального закладу дає змогу отримувати додаткові фінансові ресурси за рахунок надання більш якісних послуг та отримання додаткового державного замовлення; підготовки та перепідготовки фахівців бізнесу, а також збільшення обсягів вступу абітурієнтів за рахунок престижності навчання в більш конкурентоспроможному ЗВО. Водночас, слід відзначити, що зростання конкурентоспроможності веде до виникнення таких загроз, як поява на новому рівні розвитку університету більш сильних конкурентів, збільшення обсягів ресурсів навчального закладу, а також функціонування в рамках більш суворих параметрів економічної безпеки, що ускладнює процес управління університетом. Однак, незважаючи на це, в

сучасній економіці забезпечити економічну безпеку університету без забезпечення його конкурентоспроможності неможливо.

Отже, забезпечення економічної безпеки закладів сфери вищої освіти полягає у якісному формуванні фінансових потоків на всіх етапах здійснення освітньої діяльності, а у зв'язку з сучасними економічними тенденціями переходить в інноваційну й потребує удосконалення вся системи фінансування навчальних закладів.

До шляхів пошуку та формування додаткових джерел фінансування можна віднести: вивчення передового світового досвіду та його адаптація до діяльності державних ЗВО; співфінансування освіти державою та бізнесом; вдосконалення правового поля з метою стимулювання розвитку меценатства, спонсорства, державно-приватного партнерства; розробка механізму кредитування вищої освіти; активізація науково-дослідної та інноваційної діяльності; трансфер наукових розробок у реальний сектор економіки [2]. Значним резервом поліпшення вітчизняної освіти є рівень університетської демократії, автономії та академічної свободи. У свою чергу, усе це забезпечує самостійність вишів у підборі та розстановці кадрів, здійсненні навчальної, наукової, фінансово-господарської та іншої діяльності. Приєднання України до Болонського процесу означає її згоду на зміни, які пропонує Велика хартія університетів, де автономія названа одним з фундаментальних принципів функціонування і розвитку вищого навчального закладу. Під фінансовою автономією розуміють широкі можливості отримання та розподілу фінансування, перспективи позичати кошти, а також залишати у розпорядженні невикористані кошти. Сьогодні вітчизняні виші отримують державне фінансування у формі однорічного постатейного бюджету, тому їх фінансова автономія є обмеженою. У цей же час в країнах Західної Європи спостерігається помітна тенденція щодо виділення державного фінансування у вигляді блокових грантів, а не у формі постатейного бюджету. Блокові гранти – це такий вид фінансування, який покриває декілька категорій витрат, зокрема, витрати на навчальний процес, поточні витрати, та/або витрати на науково-дослідну діяльність. Майбутні законодавчі зміни повинні посилити фінансову автономію вищих навчальних закладів.

З позиції фінансової автономії вищих навчальних закладів важливого значення набуває благодійне фінансування, яке передбачає широкий спектр джерел фінансових ресурсів: фінанси, надані приватними особами; надходження, отримані від благодійних організацій (фондів), надходження від наукових досліджень. Тобто у нинішній і майбутній ї час фінансова автономія вишів буде залежати від їхньої здатності розробляти інноваційні підходи та встановлювати партнерства і не буде обмежена звичайними каналами фінансування.

Партнерство освітніх закладів та бізнесу ґрунтується на довготривалих структурованих моделях фінансування. Університети можуть залучити великого інвестора, що він взяв на себе

зобов'язання по фінансуванню середньострокового або довготривалого проєкту, який становить спільний інтерес. Окрім того, така співпраця дозволить вищим навчальним закладам забезпечувати бізнес ширшим колом високоспеціалізованих майбутніх працівників.

Спроможність залишати невикористані кошти в кінці бюджетного періоду й забезпечує можливість освітніх установ сформувати цим коштом певний фонд та спрямовувати їх на навчальний процес, проєкти і розробки, наукові дослідження та вирішення інших завдань закладу. Це реальна ознака фінансової автономії, практика, яка використовується переважно у найрозвиненіших країнах світу.

Заслуговує на увагу система фінансування за результатами діяльності (Performance based funding, PBF), що була запроваджена американськими навчальними закладами і набула різних форм, але принцип фінансування навчальних закладів шляхом бюджетних асигнувань у результаті досягнення ЗВО окремих показників діяльності залишився незмінним. Саме за такими індикаторами діяльності і визначаються розміри фінансування. [2]. Зміна кон'юнктури вітчизняної економіки, обсягів державного фінансування вищої освіти та перегляд умов його визначення, демографічна ситуація, трансформації на ринку праці, доходи населення та діючий механізм визначення обсягів державних коштів у вигляді державного замовлення зумовлюють необхідність перегляду системи фінансування державних вищих навчальних закладів.

Література

1. Антонова О.М., Забезпечення економічної безпеки освітньої сфери в нових умовах фінансування. Проблеми системного підходу в економіці. 2017. Випуск № 5(61)). С. 33 – 41.
2. Варналі 3.С. Стратегічні орієнтири удосконалення фінансування державних вищих навчальних закладів України. Стратегічна панорама. № 2. 2017. – С. 81-88.
3. Лаптев М.С. Система управління комплексним забезпеченням економічної безпеки вищого навчального закладу. Вісник Черкаського університету. №2 (Частина 2). Серія «Економічні науки». 2017. С. 75-80.
4. Снігир Л.П. Конкурентоспроможність вищих навчальних закладів як механізм забезпечення економічної безпеки освіти. Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки». 2015, № 4, Т. 2. С. 157-162.
5. Снігир Л.П. Економічна безпека установ вищої освіти в умовах глобалізації. Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України, № 2, 2015. С. 245-257.
6. Освітня реформа: результати та перспективи. Інформаційно-аналітичний збірник. Київ. 2019. 227 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/Presentacii/Institut-zbirnik.pdf> (Дата звернення 07.09.2019 р.)